

ля на продаж здійснюється з умовним припущенням про активно діючий ринок.

Значні розбіжності в даних про фінансовий стан банку з точки зору податкового і фінансового обліку цілком зрозумілі в умовах перехідного періоду становлення ринкової економіки, але в перспективі доопрацювання кожного з видів обліку повинно орієнтуватись на зближення цих видів обліку. Тобто можливості фінансового обліку повинні повністю задовольняти вимоги податкових органів щодо визначення реальної величини оподатковуваного прибутку.

Перегляд концепції розвитку фондового ринку вказує на напрям розвитку ринку цінних паперів як централізованого, з добре розвинутою інфраструктурою, розрахованого на масового інвестора.

Література

1. *Жан-Клод Візуру та інші.* Банк очима бухгалтера й економіста. К.: Основи, 1997. — 293 с.
2. Банківська енциклопедія/ за ред. А. М. Мороза. К.: Ельтон, 1993 р.
3. Анализ деятельности коммерческого банка (Банковское дело в России). М.: «Вече», 1999. — 400 с.

І. Й. Яремко, канд. екон. наук, доц.
Львівський національний університет ім. Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНО-ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Головними джерелами інформації для аналізу фінансового стану підприємства є бухгалтерський баланс, інші форми фінансової звітності, а також статистична оперативна звітність. Основним завданням аналізу є об'єктивна економічна оцінка за «справедливою вартістю» економічної одиниці в цілому, результатів господарської діяльності (приріст капіталу) та фінансової ситуації. Таке завдання є надзвичайно складним і може бути реалізоване лише реформуванням та подальшою еволюцією обліково-аналітичних розробок в напрямку узгодження зі змінами в ринковій трансформації економічного середовища.

Ознакою сучасної обліково-аналітичної моделі повинно бути формування активного економічного важеля управління наявним капіталом підприємства. За даними облікових показників і аналітичних результатів на рівні підприємства формується мікроекономічна модель управління. Аналітичне дослідження ефективно-

сті функціонуючого капіталу в цілому і «власного капіталу» зокрема є одним із основних напрямків аналізу.

За відзначенням проф. Мниха Є.В.: «Економічний аналіз спрямовується не тільки і не стільки на оцінку динаміки та еластичності зміни, а на досягнення високої маневреності економічної системи для досягнення кінцевої мети її функціонування... визначення необхідного та можливого зростання економічного потенціалу в цілому і фінансових результатів зокрема»¹.

Внаслідок реформування в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності відбулися суттєві зміни, які зумовлюють необхідність перегляду раніше напрацьованих та створення нових адекватних методик економічного аналізу. Незважаючи на особливості економічної системи, економічний аналіз за використуваними видами і формами принципово не відрізняється від аналогічних процедур традиційного західного підходу. Проте, певні відмінності у формуванні показників різними обліковими моделями повинні враховуватись в аналітичних дослідженнях: «Цілком природнім є те, що у наших умовах не можна підходити буквально до аналізу фінансового стану підприємства, оскільки широко відомо, що фірми не завжди відображають реальну картину у періодичній звітності, що оприлюднюється... Інформація бухгалтерського балансу через низку об'єктивних і суб'єктивних причин дає лише досить приблизну характеристику фінансового стану підприємства. Крім того, інформація балансу відображає не «якість» майна, а лише його вартісну оцінку»².

У сучасній вітчизняній теорії і практиці розмір власного капіталу, як умовної вартості майна, вводить в оману користувачів звітності щодо розміру цього показника, оскільки йому приписуються такі функції як відповідальність та гарантії, забезпечення кредиторської спроможності, фінансування та ліквідність, незалежність, рекламну (репрезентивну) тощо. Отже, контрагенти ринку, використовуючи наближену інформацію про власний капітал і його зміни, приймають рішення щодо спільної діяльності, можливості підтримання кредитних відносин, відстрочення податкових платежів та ін.

Зрозуміло, що власний капітал не може бути визначений з традиційного балансу за умови різних підходів до вартості активів, процедурно неадекватного відображення дебіторської і кредиторської заборгованостей, — це лише питання ліквідаційного балансу або у крайньому разі стабілізаційної бухгалтерії. При проведенні аналізу, аудиту продовжують визначати за даними балансу (обліку) показники, пов'язані з цією категорією (коефіці-

ент концентрації власного капіталу, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт маневреності власного капіталу та ін.), рекомендувати практиці, зазвичай, не враховуючи виду діяльності, становища підприємства на ринку та ін., довести той чи інший показник до якоїсь певної величини, яка нібито є загальнознаною у економічній світогосподарській теорії та практиці. Таким чином, розірвано природний зв'язок між економічним аналізом і тією статистичною базою, яка формується за допомогою бухгалтерського обліку і призвана служити відправним пунктом для пояснення сутності і змісту економічних явищ. Звідси стає очевидною необхідність забезпечення методологічної єдності способів і методів економічного аналізу і бухгалтерського обліку.

Бухгалтерське поняття «капіталу» термінологічно функціонує лише стосовно корінних активів та їх приросту чи редукції. Традиційний облік розглядає сукупний капітал підприємства скоріше як пасиви, що мають за мету «зв'язування» активного майна. Для більшого «обґрунтування» навіть формулу (accounting (balance sheet) equation — облікове (балансове) рівняння, яке ще називають обліковою моделлю) виведено: $A = K + Z$; $A - Z = K$.

Цей без сумніву правильний у математичному і, навіть, юридичному відношенні вираз (балансова теорія І. Ф. Шера — 1890 р. — сформульована відносно одноособового власника) на сучасному етапі у вітчизняній обліковій моделі економічно не має змісту. Величина власного капіталу визначається за залишковим принципом (математично, відніманням) і безпосередньо залежить від достовірної інформації про величину активів і зобов'язань. Проте, навіть виходячи з припущення вірогідності обчислення, вона, на мій погляд, могла би мати певний економічний зміст лише стосовно приватних підприємств та невеликих за розміром ТзОВ, що не діють великомасштабно. Це не економічна категорія, а математична стаття обчислень. Віднімати капітал від майна все одно, що метри від кілограмів. Загальна вартість підприємства — це величина капіталізованого доходу, а не вираз сумарної вартості складових частин майна, обчислених за нинішньою методологією. Оскільки категорія «власний капітал» є абстракцією, то зрозуміло, що тут йдеться про майно, яке його репрезентує. Звідси випливає, що сукупне майно обчислює інше майно («майно-нетто», «чисті активи», «чисте майно»). Такий підрахунок, на мою думку, обґрунтований з правової точки зору, але не економічно. Це є звичним і зрозумілим лише тому, що виклади, які стосуються цього зрівноважування, представлені багаторазово та послідовно і, на мій погляд, в сумнівному світлі. Обчислений та-

ким способом симбіоз не що інше як умовна власність підприємства і його фундаторів. Сучасна теорія подвійного запису вбачає на рахунках майна лише складові його частини, а в капіталі — лише чистий (власний) капітал. На підставі цієї теорії на рахунках «капітал» при записі підрахунків «чистого майна» його приріст «відображається» в кредиті, зменшення — в дебеті. На рахунках «складових частин майна» (матеріальних), навпаки, збільшення майна відображають на дебеті, зменшення — в кредиті. Звідси видно, що обидва методологічних прийоми підлягають протилежним законам бухгалтерського запису, тобто протиставлені один одному як контррозрахунки. Підхід, у зв'язку з яким запис (порядок) розрахунків складових частин майна (актив) обчислює інше або чисте майно, є тим самим необґрунтованим; це математично-юридична, але не економічна теорія. Заміна термінів «чисте майно», «чисті активи» на категорію «власний капітал» не змінює суті. Кожне майно розпадається на власність (актив) і борги (пасив): виходячи з позицій підприємства, як юридичної особи, існуючому вкладеному майну протистоять борги (власний капітал), існуючому наявному майну — обтяжуюча його ж маса боргів (власний капітал і зобов'язання). Тоді що ж протистоїть майну, вільному від боргів? Від власного майна (активів підприємства) віднімати капітал є процедурою неповністю коректною, внаслідок цього також і чужий капітал (борги, пасив) навіть і тоді, коли останній треба розглядати, як такий, що не виникає з майна. При придбанні цінностей, не виникнувши економічно з чужого майна, борги (пасиви) можуть означати лише чужий капітал (наприклад, суспільний — заборгованість бюджету і різного роду фондам, спрямовану на придбання цінностей). Дуже «цікаво економічно» виглядає це зрівноваження для підприємств з передумовами банкрутства (збиткових, яких у вітчизняній економіці багато), коли пасиви (борги) не в стані задовольнятися наявним майном: $A - Z = -K$. Отже, власний капітал, як економічна категорія, відображений від'ємною величиною (капітал негативний). Використання у бухгалтерії нульової вартості (наприклад, амортизовані активи), ще якимось чином можна зрозуміти, проте, від'ємні економічні категорії суперечать не тільки загальним законам економічної науки, а й навіть самій бухгалтерсько-процедурній методології, що візуально обчислює лише позитивні вартості, які є наслідками лише економічних процесів, а не математичних дій. Таке твердження ($A - Z = K$), хоч і правильне з математичної і юридичної точок зору, все ж є економічним нонсенсом. Таким чином в поточному моменті можна маніпулювати і

іншими величинами, наприклад: $A - K$ (статутний) = $Z + K$ (підприємства). Поданий приклад має за мету обґрунтувати нелогічність попереднього. Ця суто юридична субстанція (власний капітал) і спричинила до вимушеного розмежування в обліку першопочатково вкладеного капіталу на різні категорійні поняття: статутний і акціонерний капітали. У такому контексті, баланс АТ зовсім не є майновим балансом, що означає надлишок активів над боргами, а є розподільчим балансом, який дозволяє відслідковувати частку, здатної до розподілу вартості і яку частку слід резервувати або накопичувати. Хоча, на мій погляд, вирішальним має бути внутрішня вартість товариства, а не формальність акціонерного капіталу. і лише дещо по-іншому, але не зовсім, виглядає справа у підприємствах, що не діють великомасштабно, оскільки лише помилково можна повністю ототожнювати підприємство з його власником (власниками). Навіть за такого припущення власний капітал (чисті активи) означає вимогу підприємця на власне майно: при збільшенні власного капіталу він одночасно дебетує і кредитує самого себе.

Неоплачений капітал, як складова частина власного капіталу, за своєю природою є заборгованість фундаторів товариства. З економічної точки зору і бухгалтерсько-процедурних правил це є лише коригувальна стаття до статутного капіталу, що дозволяє судити про потенційний капітал товариства.

Вимога товариства (підприємства) до учасників (фундаторів) не є продуктивним майном, вона є безвартісна. З тієї ж причини уявний капітал, представлений цією вимогою, взагалі не є капіталом, і через категорію «неоплачений капітал» без найменших економічних підстав, підвищується штучно. У будь-якому разі чи то наявність дебіторської заборгованості, як активної статті (класична дебіторська заборгованість є все ж реальною, що виникла з майна), чи неоплаченого капіталу — це дискримінація як наявного майна, так і капіталу.

У сучасній обліковій моделі складова власного капіталу може бути вираженою від'ємною величиною, яка отримує назву «непокриті збитки». Збитки не що інше, як втрачена вартість майном. Втрата майна, як енергія цієї втрати, мусить бути представлена на рахунку прибутків і збитків, як втрата капіталу.

Оскільки втрата, за діючою методологією, повинна замінюватися з чистого (нерозподіленого) прибутку наступного року, то це ще абсолютно не обґрунтовує статтю «Непокриті збитки» як майно чи капітал для балансового узагальнення. Фактично збитки (втрачена вартість майном) тут же автоматично покриваються

майном іншого власного капіталу. Коли втрата є більшою як власний капітал, то покриття відбувається за рахунок чужих капіталів. Це відбувається не в майбутньому, а в момент втрати вартості. Отже, явно виражена економічна подія не знаходить свого цілісного охоплення бухгалтерськими процедурами і як наслідок отримує реакцію — відображення в оприлюднюваній звітності за статтею «Непокриті збитки». Ілюзія покриття реальної втрати в майбутньому тут майже очевидна. Подібним чином у бухгалтерії можна було б досягти будь-яких маніпуляцій.

Такі, вживані здавна регулювальні безвартісні статті балансового узагальнення, введені у бухгалтерію законодавством, приводять лише до штучного прикрашення балансу і потребують додаткових аналітичних процедур.

Література

1. *Мних Є. В.* Фундаментальні та прикладні характеристики економічного аналізу // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТАНГ. — Випуск 10. — Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2001. — С. 7.

2. *Рудницький В. С.* Проблеми діагностики і аналізу фінансового стану підприємства // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТАНГ. — Випуск 10. — Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2001. — С. 11—12.

3. *Яремко І. Й.* Економічні категорії в методології обліку. Монографія. — Львів: Каменяр, 2001. — 192 с.

М. І. Яцків, канд. екон. наук, проф.

Д. Ф. Яровий, канд. екон. наук, доц.

Львівський державний аграрний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ І КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ» СТОСОВНО ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕФОРМОВАНИХ АГРАРНИХ СТРУКТУР

Аграрна реформа в країні йде високими темпами, до того ж значний поштовх вона одержала з прийняттям у 2001 році Земельного кодексу. Кардинальна зміна власності на землю викликала, з одного боку — розвал існуючих тривалий період колгоспів і радгоспів. З другого — виникнення у сільському господарстві абсолютно нових формувань типу товариств з об-